

STANISŁAW WALTOŚ

Wędrowanie
po wyspach pamięci

STANISŁAW WALTOŚ

Wędrowanie po wyspach pamięci

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Wydawca
Klaudia Szawłowska-Milczarek

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
Grażyna Polkowska-Nowak

Projekt okładki i łamanie
Grafos

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawoLubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o. and Stanisław Waltoś, 2019

ISBN 978-83-8160-876-3

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Od autora	7
Rozdział pierwszy	
Opieranie	9
Rozdział drugi	
Nauka latania	55
Rozdział trzeci	
Uniwersytet w uścisku Józefa Wissarionowicza, czyli moje lata uniwersyteckie	91
Rozdział czwarty	
Pod znakiem czerwonego żabotu	171
Rozdział piąty	
Wspinaczka po drabinie świata nauki	227
Rozdział szósty	
Wyprawy do innego świata	325
Rozdział siódmy	
Nieudane ćwiczenia z mobilności kadry naukowej	365
Rozdział ósmy	
Przygody muzealne	393
Rozdział dziewiąty i ostatni	
W niezbyt skutecznej pogoni za przyzwoitym prawem	467

Od autora

*G*dy inwencja się kurczy, a napinanie mięśni staje się coraz bardziej żalosne, myśl coraz chętniej biegnie ku przeszłości. Zaczyna się wspomnianie – wędrowanie po wyspach pamięci na morzu zapominania i niekiedy nadaremnie ponawianych prób rekonstrukcji faktów.

Takie są zatem i te wspomnienia. Spisywane po latach, głównie na podstawie tego, co pamięć zachowała, choć często konfrontowane z zachowanymi dokumentami oraz pamięcią rodziny i przyjaciół. Sporo jednak w nich przemilczeń o wydarzeniach w moim już dość długim życiu. Nie tylko dlatego, że wiele faktów uciekło w niepamięć. Nacisk położony na splatanie się wątków osobistych z tłem publicznym sprawił, że nie rozwodziłem się nadmiernie o relacjach rodzinnych, o tragediach odchodzenia najbliższych i przyjaciół, o ich nieraz skomplikowanych i trudnych losach.

Nie mam żadnych wątpliwości, że należałoby więcej miejsca poświęcić studentom, doktorantom i najbliższym współpracownikom w Katedrze. Nadawali oni przecież sens mojej pracy w Uniwersytecie. Za mało tu także o Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności, aktywności w organizacjach międzynarodowych, o niektórych projektach badawczych, nie mówiąc już o świecie muzealników

i radościach oraz smutkach dnia codziennego. Wszystko poza Kosmosem ma jednak swoje granice. Także wspomnianie... Z tego między innymi powodu nie znalazł swego miejsca w książce nasz legendarny Bigos – w zasadzie wyżeł szorstkowłosy, znajda rabczański, dobroć nad dobrociami wśród psów.

Nie jedną usterkę tekstu wychycili przyjaciele, którym udostępniałem duże fragmenty: Dobrosława Szumiło-Kulczycka, Zbigniew Kresek, Zofia Gołubiew i Rita Kopczyńska, a przede wszystkim Marta Włodarczyk, która znalazła czas na skrupulatne przeczytanie wszystkich rozdziałów. Dzięki za to wielkie!

Chciałbym tu także serdecznie podziękować wszystkim, którzy nie szczędzili trudu, aby zaopatrzyć tę książkę w ilustracje.

Osobne i szczególne miejsce w podziękowaniach należy się Wydawnictwu Wolters Kluwer, a w nim dyrektor Justynie Kossak i dyrektor Klaudii Szawłowskiej-Milczarek, a także pani Annie Gogolewskiej za włożenie maksimum wysiłku, aby książka ukazała się w pięknej szafie graficznej.

W końcu, nie pierwszy już raz, chciałbym z całego serca podziękować pani redaktor Grażynie Polkowskiej-Nowak za niezwykle pieczołowite, sięgające daleko poza wszelkie obowiązki redaktorskie, zredagowanie książki – łącznie z zadaniem o warstwę ilustracyjną.

Stanisław Waltoś

Kraków, 1 sierpnia 2019 r.

Rozdział pierwszy

Opierzenie

daniem prof. Kazimierza Rymuta, znanego toponomastyka, nazwisko Waltoś jest pochodzenia niemieckiego. Pierwotnie podobno brzmiało „Walter”. Świadczyłoby więc o niemieckim pochodzeniu moich protoplastów. Karol Estreicher jr. uważał natomiast, że wzięło się z nazwiska „Waldaus”. Znaczyłoby zatem pierwotnie „pochodzący z lasu”.

Tak albo tak – geneza tkwi w Niemczech, najprawdopodobniej południowych, może w Szwabii, skąd wywędrowali w średniowieczu przyszli mieszkańcy wsi Rudna Wielka, dzisiaj graniczącej z Rzeszowem. Rudna Wielka została bowiem założona na prawie niemieckim w XIV wieku przez Rzeszowskich herbu Półkozic, potem należała do Mikołaja Spytka Ligęzy, Lubomirskich, Radziwiłłów i innych, aż w końcu w latach 20. XIX wieku właścicielami jej zostali Dąmbscy wywodzący się z Lubrańca na Kujawach.

Po Dąmbskich pozostały: wielki murowany pałac z parkiem, kościół – dobrze widoczny z pociągu jadącego między Rzeszowem a Dębicą – i kolekcja dzieł sztuki należąca do Ossolineum we Wrocławiu, przechowywana w Muzeum Okręgowym w Rzeszowie, a także nazwiska kilku członków rodu, bardzo zasłużonych dla kultury i nauki, m.in. prof. Izdory Dąmbskiej, uczeniacy słynnego filozofa prof. Kazimierza Twardowskiego, z racji poglądów dalekich od marksizmu wysiedlonej w latach 60. ubiegłego wieku z Uniwersytetu Jagiellońskiego do Instytutu Filozofii PAN.

Wywodzimy się zatem, my Waltosiowie, z kiedysiejszych chłopów pańszczyźnianych, poddanych Dąbskich, z chłopów, którym dopiero w 1848 r. zaborca austriacki przyznał wolność i ich uwłaszczył.

Pradziadek, Franciszek Waltoś, syn Mikołaja i Katarzyny z domu Czyż, był fornałem w majątku Dąbskich. Mam pełne prawo przypuszczać, że ojciec mojego prapradziadka Mikołaja, czyli praprapradziadek, był jeszcze chłopem pokornie odrabiającym pańszczyznę i równie bardzo nisko kłaniającym się swoim panom w Rudnej Wielkiej.

Franciszek Waltoś miał dwóch synów: Ferdynanda i Stanisława. Ten drugi – urodzony 29 września 1874 r. – był moim dziadkiem. Obaj, jak się kiedyś mówiło, „wyszli na ludzi”.

Ojciec opowiadał, że jego ojciec i stryj biegali boso do szkoły. Buty wkładali, wchodząc do szkoły i kościoła. Taka była wieś galicyjska i chyba nie tylko galicyjska. Nie bez powodu Stanisław Wyspiański w *Weselu* w usta Panny Młodej włożył konstatację: „trza być w butach na weselu” (S. Wyspiański, *Wesele*, Kraków 1901, s. 27). Mówiąc inaczej, na wsi chodziło się boso na co dzień.

Nie doszedłem, jak udało się fornałowi Waltosiovi doprowadzić do tego, że obaj synowie ukończyli gimnazjum, i jak jeden z nich uwieńczył naukę w seminarium nauczycielskim (Ferdynand), a drugi (Stanisław, mój dziadek) po ukończeniu tego samego seminarium zawiązał się i dodatkowo odbył studia z zakresu historii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie. Najprawdopodobniej obaj zarabiali korepetycjami i jakimiś pracami dorywczymi.

Jeszcze niedawno, w pierwszej połowie XX wieku, nazwisko Waltoś dominowało wśród mieszkańców Rudnej Wielkiej. Nie spotkałem zresztą człowieka o tym nazwisku, który by się nie wywodził z tej wsi.

O związku mojego nazwiska z Rudną Wielką najlepiej świadczą dwa fakty, będące same w sobie anegdotami.

W roku 1974 postanowiłem pokazać Rudnę Wielką mojemu synowi, Kubie, mającemu wówczas 12 lat. Niech wie, skąd pochodzi po linii męskiej. Z linią żeńską byłoby w tamtych latach trudniej, gdyż wszystkie miejscowości z nią związane znajdowały się za niezbyt łatwo przekraczalną granicą. Pojechaliśmy więc do Rudnej. Samochodem.

Ledwie minęliśmy znak z nazwą miejscowości zobaczyliśmy na poboczu drogi dziewczynkę, mniej więcej w wieku Kuby. Zatrzymałem się przy niej na jego prośbę, a ten ją zapytał:

- Przepraszam, jak się nazywasz?
- Marysia Waltoś – usłyszeliśmy.

Pojechaliśmy dalej, jakieś 200 metrów. Zobaczyliśmy wiejską drewnianą chałupę i na niej tabliczkę: „Rudna Wielka nr 48. Stanisław Waltoś”. Na cmentarzu zaś na co trzecim nagrobku widniało to nazwisko.

Waltosiowie jednak mieli to do siebie, że raczej niechętnie opuszczali Rudnę Wielką. Wiedziałem, że w Bielsku-Białej żyje jakiś sędzia Waltoś, ktoś mi powiedział, że słyszał o Waltosiu mieszkającym w Wieliczce, a po latach nawiązała ze mną listowny kontakt pani mieszkająca w USA, pisząc, że jej ojciec urodził się w Rudnej Wielkiej.

Tę niemalże prawidłowość zaburzył pewien fakt, czystej krwi paradoks. Mimo że relacja o nim łamie chronologię wspomnień, muszę o nim napisać już tutaj, w tym miejscu. Zdarzyło się to chyba w roku 1963. Mieszkaliśmy wtedy w bloku na Grzegórkach, przy ulicy Francesco Nullo, na drugim piętrze. Pewnego dnia Dorota, moja żona, znalazła w naszej skrzynce pocztowej widokówkę z jakiegoś uzdrowiska, zaadresowaną do pani Zofii Waltoś, wysłaną przez kogoś zupełnie nam obcego. Natychmiast wrzuciła przesyłkę do przegródki „zwroty”.

Za dwa lub trzy tygodnie w naszej skrzynce pocztowej pojawił się jakiś list, tym razem adresowany do niejakiego Leopolda Waltosia. Gdy deliberowaliśmy, co z nim zrobić, usłyszeliśmy dzwonek do drzwi.

Dorota otwarła je i zobaczyła mężczyznę w wieku około 50 lat, który przedstawił się:

– Leopold Waltoś, jesteśmy nowymi sąsiadami.

Sąsiadami byli drzwi w drzwi, na tym samym piętrze, w tej samej klatce schodowej. Pan Leopold pochodził oczywiście z Rudnej Wielkiej.

W domowym archiwum, przechowywanym przez mojego brata, zachował się album fotograficzny ze zdjęciem przedstawiającym moją mamę z noworodkiem w łóżku szpitalnym. To fotografia mamy ze mną, wykonana dwa lub trzy dni po moim urodzeniu w dniu 9 lutego 1932 r. w Stanisławowie.

Zacznijmy jednak od początku. Na Stanisławów przyjdzie czas...

Tata, Tadeusz Waltoś, urodził się we Lwowie w 1905 r. Tam też chodził do szkoły podstawowej, a następnie do tego gimnazjum, w którym historii uczył mój dziadek. Siłą rzeczy Stanisław nauczał Tadeusza.

Z mamą w szpitalu w Stanisławowie, luty 1932 [zbiory autora]

Gdy inwencja się kurczy, a napinanie mięśni staje się coraz bardziej żałosne, myśl coraz chętniej biegnie ku przeszłości. Zaczyna się wspomnianie – wędrowanie po wyspach pamięci na morzu zapominania i niekiedy nadaremnie ponawianych prób rekonstrukcji faktów.

Takie są zatem i te wspomnienia. Spisywane po latach, głównie na podstawie tego, co pamięć zachowała, choć często konfrontowane z zachowanymi dokumentami oraz pamięcią rodziny i przyjaciół. Sporo jednak w nich przemilczeń o wydarzeniach w moim już dość długim życiu. Nie tylko dlatego, że wiele faktów uciekło w niepamięć. Nacisk położony na splatanie się wątków osobistych z tłem publicznym sprawił, że nie rozwodziłem się nadmierne o relacjach rodzinnych, o tragediach odchodzenia najbliższych i przyjaciół, o ich nieraz skomplikowanych i trudnych losach.

Stanisław Waltoś

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

TYTUŁ
REKOMENDOWANY
PRZEZ

CENA 69 ZŁ (W TYM 5% VAT)